Könyvszemle

Az Akadémiai Kiadó II. Szótárnapja
Budapest, 2005. október 12.

Péch Olívia

A Magyar Tudományos Akadémia Szótári Munkabizottságának kezdeményezésére szervezte meg az Akadémiai Kiadó a II. Szótárnapot 2005. október 12-én, a Kempelen Farkas Hallgatói Információs Központ impozáns épületében. Az egész napos szakmai rendezvény alatt az aulában szótárkiállítás és vásár várta az érdeklődőket, ahol a délelőtt folyamán a meghívott kiadók bemutatták szótár-, illetve CD-újdonságaikat. A délutáni szakmai előadások idén a felhasználók szemszögéből közelítették meg a szótárírás kérdéskörét, míg a tavalyi Szótárnap középpontjában a szótárkészítők, a kiadók szempontjai álltak. A fórumot költők, műfordítók baráti beszélgetése zárta.

A szakmai előadások sorát Bucsi Szabó Zsolt, az Akadémiai Kiadó igazgatója nyitotta meg, aki ötéves kiadói tapasztalattal a háta mögött az igényes szótárkiadás fejlesztése és fenntartása mellett érvelt.

Maróth Miklós akadémikus, az MTA I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának elnöke bevezetőjét azzal a gondolattal kezdte, hogy „jó szótár nélkül nem lehet tisztességes munkát végezni". Ezen megállapítását a szótárkészítés történetének rövid áttekintésével támasztotta alá. Az eddigi ismeretek szerint egy mezopotámiai szójegyzékkel vette kezdetét a szótárkészítés, tudhattuk meg Maróthtól, amit a 12. századtól kezdve arab–latin, illetve vulgáris latin glosszáriumok követtek. Ezek később szakszavakkal is kiegészültek, és igen fontos szerepet játszottak a moszlim és keresztény kultúrák közötti közvetítésben is.

Magay Tamás, az MTA Szótári Munkabizottságának elnöke a 2000-ben újjáalakított testület mottójául a minőség és korszerűség kettős kritériumát választotta. Magay rámutatott arra, hogy míg az 1990-es évek előtt egyetlen kiadó monopóliuma volt a szótárkiadás, addig mára a határokon belül több mint száz, s a határokon kívül is már több mint ötven kiadó foglakozik szótárkiadással. A jelenlegi versenyhelyzetben sajnos nem mindenki törekszik igényes szótár kiadására, s a bizottság feladata éppen az értéktelen munkák kiszorításának elősegítése lenne. A Szótári Munkabizottság e cél érdekében elhatározta, hogy a jó szótárakat jutalmazza majd a jövőben. Magay a szótárnapon ünnepélyesen bejelentette a KIVÁLÓ MAGYAR SZÓTÁR DÍJ megalapítását, amit az MTA Nyelvtudományi Bizottsága és I. Osztálya közösen hagyott jóvá. A Kiváló Magyar Szótár Díj versenyszabályzata a minőségi magyar szótárkiadás támogatását nevezi meg célként. A díj elnyeréséért a kiadók a már kiadott egy-, két-, vagy többnyelvű, köznyelvi vagy szakszótáraikkal, a nyomtatott vagy az elektronikus formában megjelentetett munkáikkal nevezhetnek. A díjazott szótár nem pénzjutalomban részesül majd, hanem erkölcsi, eszmei elismerésben, amit oklevél tanúsít, s ami lehetővé teszi a kiadó számára a szótárban a „Kiváló magyar szótár" minő-

sítés feltüntetését. A Kiváló Magyar Szótár Díj a bizottság elképzelései szerint a nevezési díjnak köszönhetően önfenntartó intézményként működik majd.

Pléh Csaba, a BME Kognitív Tudományi Központ vezetője az egyénenként eltérő szókincset tartalmazó, mentális szótár kialakulásának módjait vizsgálja, azaz azt a mechanizmust, amelynek során a társadalmi közegből érkező szavakat az agyunk elraktározza. Ezt a folyamatot, illetve a szavak felismerését egyrészt az előfordulás gyakorisága, másrészt a hozzáférési út (akusztikus, grafikus és közös) befolyásolja. A szavak tanulását vizsgáló tudományos kutatások szerint a gyermek agyában két-három expozíció után rögzül egy-egy új szó, amihez a csimpánznak például kétszáz-háromszáz ismétlésre van szüksége. Az ember ennek megfelelően felnőtt koráig átlagosan napi két új szót tanul meg, amit tíz éves kora után többnyire olvasmányaiból merít. Figyelemre méltó a mentális lexikon szerveződése is, ami korántsem triviális. Kísérletekkel bizonyították, hogy létezik egyfajta kapcsolat a szavak jelentése és az idegrendszer meghatározott területei között, mivel a különböző jelentéstartalmak különböző agyi területeket aktivizálnak. Az agy szótárszervezésének másik jellegzetessége, hogy az egyes szavakat egyrészt szavakként, másrészt az általuk hordozott ismeretként raktározza.

Bárdosi Vilmos, az ELTE Bölcsészettudományi Karának tanszékvezető egyetemi tanára a szótárszerkesztés kérdéséhez a nyelvtanítás felől közelített, s a nyelv „sava-borsát" adó öttizenötezer idiómatikus kifejezés és szólás szótári megjelenítésének nehézségére hívta fel a figyelmet. A szótárak többsége a kifejezés vagy szólás említésén túl nem rendelkezik megfelelő felülettel a használati megszorítások bemutatására, pedig sokszor jelentésmódosító szerepet tölthet be például a hangsúly változása, vagy vannak olyan kifejezések, amiket csak tagadó alakban, illetve kizárólag egy bizonyos igeidőben vagy igemódban lehet használni. A szólást kötelező jelleggel kísérő gesztus megjelenítése egyenesen lehetetlen kihívás a szótárkészítő számára. További nehézséget okoz a szóláskeveredés jelensége, az idiomatikus kifejezések jelentésének változása, illetve bővülése, és az új szólások keletkezése, ami különösen a beszédnyelvi környezetre jellemző.

Barna Imre műfordító és szerkesztő hétköznapi, praktikus tapasztalatait osztotta meg a hallgatósággal. A fordító egyik nehézsége, hogy míg a szótár nem konkrét eseteket tartalmaz, addig a fordítás során kizárólag csak konkrét eseteket kell megoldani. A műfordító ennek ellenére olyan igényes, jó szótárakat szeret használni, amelyek egyben lexikonok is, serkentik az emlékezetet, szinonimákat idéznek fel, és megmozgatják a fantáziát. Felmerült a kontextus nehezen kodifikálható szerepének kérdése is, ami Barna szerint egyelőre lehetetlenné teszi, hogy a gépi fordítás minden eddigi próbálkozás és erőfeszítés ellenére helyettesíthesse a műfordító munkáját. Ahhoz a sokat vitatott kérdéshez kapcsolódva pedig, hogy a fordítónak törekednie kell-e a mű más nyelvű eredetének érzékeltetésére, illetve divatos kifejezéssel élve, a fordításra „rá kell-e ütni Bábel pecsétjét", Barna azt a nézetét fejtette ki, hogy a műfordításon mindenképpen érződik, hogy a szöveg más kultúrából származik. Erről a kontextustól kezdve az idiomatikus kifejezésekig több apró jel is árulkodik. A műfordító feladata

tehát nem a fordítottság tényének érzékeltetése, hanem a szöveg információs tartalmainak maradéktalan átadása.

E-learning a fordítás és a tolmácsolás oktatásában a brnói Masaryk Egyetem Angol Tanszékén

Bakti Mária

2005. október 24 és 28 között négy napot tölthettem a Szegedi Tudományegyetem testvéregyetemén, a brnói Masaryk Egyetemen. Az utazás célja elsősorban az volt, hogy tanulmányozzam az egyetem Angol Tanszékén folyó, számítógéppel segített fordítás- és tolmácsolásoktatást. Habár a Masaryk Egyetem Bölcsészettudományi Karán nincs külön fordító- és tolmácsképző program, a tanszéken folyó munka sok érdekes tanulsággal szolgált számomra.

A tanulmányút során a Masaryk Egyetem Tanárképző Karán megismerkedhettem az egyetemen használt kurzusszervező-rendszerrel. A brnói egyetem a *Moddle* rendszert használja; ez a szoftvercsomag ingyenesen letölthető az Internetről. A *Moodle* kurzusszervező rendszert egyetemek, iskolák és egyéni tanulócsoportok is használhatják. A rendszer lehetővé teszi a kurzus formájának igény szerinti elrendezését, tervezését (heti, vagy téma szerinti elrendezés). Az oktató minden egységhez hozzárendelheti az adott héthez vagy témához tartozó tananyagot, emellett minden egységhez feladatokat, képeket, videókat és hasznos linkeket lehet kapcsolni. A hallgatók csak akkor léphetnek tovább a kurzusban, ha sikeresen teljesítették az adott témához tartozó feladatokat. A *Moodle* segítségével fórumokat is létrehoztunk, ahol a hallgatók is elmondhatják véleményüket, hozzászólhatnak a kurzuson felmerült témákhoz. Az oktatónak lehetősége van arra is, hogy nyomon kövesse a tanulók aktivitását, vagyis azt, hogy az egyes hallgatók pontosan mennyi időt töltenek a feladatok megoldásával, illetve megtekintik-e az ajánlott linkeket.

A rendszer különösen hasznos a távoktatásban, de a nappali tagozatos oktatási formában is jól alkalmazható. A *Moodle* használata gyorsan terjed, jelenleg a világ több 138 országában használják egyetemeken és középiskolákban, például az SZTE Távoktatási Központjában vagy a szegedi Ságvári Gimnáziumban.

A Masaryk Egyetem Bölcsészettudományi Karának Angol Tanszékén lehetőségem nyílt a *Moodle* gyakorlati alkalmazását is megtekinteni. A tanszéki oktatásban 2003 óta használják a számítógépes oktatásszervezési rendszert, a tanszék által felajánlott összes specializációban (Cultural Studies, Linguistics, Literature, Translation Studies). A Translation Studies keretein belül jelenleg tíz kurzus zajlik a *Moodle* támogatásával (Fordítás, Tolmácsolás, „Lokalizáció", Drámafordítás, Fordítási projektmunka, Esszéfordítás, Kortárs műfordítás, Az *Alíz Csodaországban* cseh fordításai, Bevezetés a fordításba).

Az Angol Tanszéken minden angol szakos hallgató számára kötelező a „Bevezetés a fordításba" című tantárgy, ennek teljesítése után választhatják a szakfordítást, műfordítást és a tolmácsolást. A fordításórákat számítógépes laborban tartják, minden hallgató önállóan dolgozik a saját számítógépénél, a kivetítőn pedig a tanári számítógép aktuális képernyője látható. A tanulók az elkészített munkát

a *Moodle* levelezőrendszerén keresztül elküldik az oktatónak, aki kijavítva visszaküldi a fordításokat a hallgatóknak. Emellett a hallgatóknak is lehetőségük van társaik fordításait értékelni az oktató által magadott szempontok szerint.

A feladat teljesítése során a hallgatók kihasználhatják az Internet nyújtotta lehetőségeket, illetve a tanszék oktatói és a korábbi kurzusok hallgatói által összeállított glosszáriumokat is felhasználhatják.

A *Moodle* segítségével tolmácsolást is oktatnak Brnóban. Itt a tolmácsolás különböző típusait tekintik át a hallgatók, memóriagyakorlatokat végeznek, emellett a tolmácsolandó szöveg logikai felépítését elemzik. A hallgatók a saját tolmácsolásukat is rögzíteni tudják a számítógépen, ezt később az órán elemzik.

A növekvő hallgatói létszám és a technika gyors változása szükségessé tette az említett változtatásokat a fordítás oktatásán belül, hiszen a mai fordítók munkája már elképzelhetetlen a számítógépes eszközök nélkül.

Jarmila Fictumová, az Masaryk Egyetem Angol Tanszékének oktatója szerint a *Moodle* rendszernek számos előnye van a fordítás és a tolmácsolás oktatásában. A legfontosabb az, hogy a hallgatók megismerkednek a legmodernebb programokkal, internetes oldalakkal, amelyek segíthetik őket a fordításban. A tanárok számára is hasznos a rendszer, mivel pozitív hatást gyakorol a tananyagfejlesztésre. A *Moodle* segítségével könnyebb az órákat a hallgatók igényeihez és szükségleteihez igazítani (Fictumová 2004a). A rendszer előnye továbbá, hogy rugalmasan lehet a feladatokat szervezni, és a hallgatók munkája is nyomon követhető (Fictumová 2004b).

A hazai fordító- és tolmácsképzésben is használnak már hasonló rendszereket; véleményem szerint előnyeik alapján megfontolandó szélesebb körű elterjesztésük.

Irodalom

Fictumová, J. 2004a. Technology-enhanced Translator Training. In: *Second International Workshop on Language Resources for Translation Work, Research and Training.* Geneva: Coling 2004, 2004. 31-35 old. http://www.ifi.unizh.ch/cl/yuste/lr4trans2/wks_papers.html

Fictumová, J. 2004b. *E-learning for Translators and Interpreters – The Case of LMS Moodle.*

http://isg.urv.es/cttt/cttt/research.html

www.moodle.org

www.phil.muni.cz/elf/